

Socialismus nutí nehrát fér

MAREK NUMERATO

Kritici kapitalismu již popsali stohy papíru o tom, jak tento systém proměňuje lidské bytosti na zvířata hledící si vlastního zájmu, která usilují pouze o vlastní přežití bez ohledu na ostatní. Jako by byl kapitalismus nepřetržitým bojem o omezené zdroje, kde se ke slovu dostává pouze krutost a neférovost a pro spolupráci a solidaritu nezbylo žádné místo.

Jako by lidé v honbě za materiálními cíli byli všehoschopní a neměli by žádné morální zábrany. Opakovaně narážím na zmínky o kapitalismu ve spojitosti s přívlastkem predátorský. V českém prostředí se navíc kritici odvolávají i na srovnání s historickou etapou „před kapitalismem“, tedy před rokem 1989. A prý, že se v minulosti k sobě lidé chovali lépe.

Budme nyní shovívaví k tomu, že současný systém má k ideálu kapitalismu daleko, a pokusme se na období před a po sametové revoluci nahlížet jako na období „vlády“ socialismu a kapitalismu. Myslím si totiž, a na následujících řádkách se to pokusím demonstrovat, že k bezohlednému

© igor / Dollar Photo Club

chování a k nečestnosti daleko více inklinují lidé, kteří nejsou vystaveni volnému trhu, ale naopak tehdy, kdy má téměř veškerou produkci zboží včetně jeho směny a pracovní místa pod kontrolou stát.

Podpultovky pro vyvolené

Vraťme se tedy v čase o 25 a více let zpátky a připomeňme si, co tehdy obnášelo zajistit si nejnovější elektroniku, ošacení, hygienické potřeby a občas i základní potraviny. Kvůli častým selháním centrálního plánování, které je socialistickému systému vlastní, byli obyvatelé teh-

dejšího Československa téměř nepřetržitě nedostatečně zásobeni. Podrobněji se těmto selháním socialistické ekonomiky věnuje například seriál Hynka Řiháka *U rudého snědeného krámu*, který je volně dostupný na stránkách www.mises.cz. Mnozí mají prázdné pulty ještě v živé paměti nebo o nich možná slyšeli od svých rodičů, prarodičů nebo se s nimi setkali v archivních televizních záběrech.

S prostředím permanentního nedostatku souviselo vytváření podpultových zásob, které nejenže otvíraly prostor pro korupční jednání, ale také prohlubovaly příkop mezi držiteli moci (většinou tedy výše postavenými straníky) a běžnými lidmi. K podpultovému zboží měli přístup zejména ti první, neboť každý vedoucí obchodu s nimi chtěl být pochopitelně zadobře, vynucoval si od nich projevy laskavosti nebo třeba nabídkou exkluzivního zboží žehlil průšvihy svých blízkých.

Čeho bylo na oficiálním trhu nedostatku, ať už v důsledku špatného plánování či

(Pokračování na str. 2)

DÁLE ČTĚTE:

Marek Numerato

Socialismus nutí nehrát fér

Ilya Somin

Nepodporujte zákony, za které nejste ochotni zabít

Daniel Hannan

Jestli čtete tohle, tak patříte mezi horní 1 % (tedy nejspíš)

Bryan Caplan

Past na myšlenky

Martin Pánek

Svobodu slova nemáme proto, abychom se bavili o počasí

Nepodporujte zákony, za které nejste ochotni zabít

ILYA SOMIN

Nedávná tragická smrt Erica Garnera z rukou newyorského policisty vyvolala řadu reakcí. Mezi ty s nejdůležitějším poselstvím patří skvělý sloupek Stephena Cartera, profesora právnické školy v Yale a významného středolevicového právního učenice. Na rozdíl od případu Michaela Browna z Fergusonu, ve kterém se objevují protichůdné výpovědi, je Garnerův příběh docela jasný - jeho zabití je neomluvitelné, na čemž se shodují komentátoři napříč politickým spektrem. Je tu ale ještě jedna

stránka problému, kterou Stephen Carter správně zdůrazňuje: incidenty tohoto typu jsou předvídatelným důsledkem přebujelých státních regulací.

„První školní den vždycky studentům prvního ročníku říkám: Nikdy nepodporujte zákon, pro jehož vymáhání nejste ochotni zabít. Většinou se dočkám udivených nebo skeptických pohledů - ale jen do chvíle, než studentům připomenu jeden důležitý fakt, totiž že o prosazování vůle státu se stará policie, která je často ozbrojená.

(Pokračování na str. 2)

Socialismus...

(Pokračování ze strany 1)

v důsledku režimních zákazů, přesunulo se na šedý trh. Ten, ač je na něj v liberálních kruzích nahlíženo s určitými sympatiemi, má pochopitelně řadu úskalí a je s ním spojena řada negativ. Spotřebitelé jsou v prostředí šedého trhu vystaveni většímu riziku, že budou okradeni nebo ošizeni. Mezi veksláky pak může docházet k násilným střetům, pokud není dodržovaná nastavená hierarchie nebo pokud jednotlivé skupinky soupeří o monopolní postavení v rámci určitých „rajónů“.

Nedostupnost určitého zboží zkrátka vybízela jednotlivce k neúctě ke společenským pravidlům a k nemorálnímu jednání. Jenže nešlo jenom o zboží z obchodů, jehož dostupnost byla za socialismu omezena. Jednalo se i o zdravotní péči nad rámec standardu, místa na školách, možnost vycestovat do zahraničí nebo získat byt. Šlo o statky kontrolované úzkou skupinou osob, které se nebránily přijímání obálek s úplatkem. Stejně jako někteří lidé usilovali o to, aby se k těžko dostupným benefitům

„za službu odváděnou socialismu“ dostali neférovou cestou, našli se i tací, jejichž zálibou bylo ostatním v cestě za vytouženým cílem bránit zase jinými nekalostmi, třeba donášením a udáváním. Ani tak nezáleží na tom, zda je k tomu vedla závist, nebo horlivá oddanost režimu.

Korupční prostředí jako dědictví socialismu

Všimněme si, že nám socialismus část svého dědictví zanechal. Korupční prostředí nevyrazilo a opět je doménou těch odvětví, které stát kontroluje nebo na ně má dokonce monopol. Školství, zdravotnictví, veřejné zakázky na stavební práce či v oblasti IT jsou nehynoucí zásobárnou korupčních a klientelistických kauz. Nevymizeli ani udavači. Dnes se stylizují do rolí agentů provokatérů a sdružují se v protikorupčních občanských sdruženích. Příčinu korupce se snaží řešit málokterí z nich. Zato těch, kteří poukazováním na jedny korupčníky dláždí cestu k moci jiným, je víc, než by bylo zdrávo.

Můj postoj k těm, jež se snaží obstatat si statky, které nejsou dostupné na volném trhu, neoficiálními a neférovými způsoby, je nejednoznačný. Kdo porušuje pravidla, poškozují ty, kteří se snaží hrát fér. Na

druhou stranu pravidla jsou mnohdy nastavena tak hloupě, že podvod představuje jedinou možnost, jak si statek zaopatřit. Stejně tak mám jisté pochopení pro protikorupční bojovníky, byť se mi přičítá udavačská a paranoidní mentalita, kterou rozsévají ve společnosti. Uznávám, že mnozí z nich přece jenom jednají s dobrými úmysly.

Nečestné jednání jistě nelze zcela potlačit. Ekonomický systém má však na chování lidí významný vliv. Podmínky, v rámci nichž musí lidé fungovat, určují, zda má smysl jednat čestně, nebo zda je naopak výhodné či dokonce nezbytné jednat neférově. Proto jsem pro volný trh a proti tomu, aby centrální autorita rozhodovala o tom, kdo a co bude moci vyrábět, kdo, komu a jaké služby bude poskytovat, kolik kusů zboží se dostane na trh, kolik studentů budou moci školy přijmout nebo jakou formu péče mohou zdravotnická zařízení pacientům nabízet. Tedy jinak řečeno jsem proti tomu, aby vznikala omezení a hrozil nedostatek spotřebních statků, v důsledku čehož se lidé uchylují k morálním pokleskům.

Marek Numerato je šéfredaktorem webzínu HumanAction.cz.

Nepodporujte...

(Pokračování ze strany 1)

A když policii budete odporovat, riskujete smrt.

Přál bych si, aby to byly jen prázdné teoretické fráze. Jenže nejsou. Ať už si o tom, že porota odmítla obvinění policejního důstojníka, jehož zákrok vedl ke smrti Erica Garnera, myslíme, co chceme, stojí za to si připomenout, jaký že zločin to Garner údajně spáchal. Podle všeho totiž rozprodával jednotlivé cigarety, chcete-li kusovky. A to je ve státě New York porušení zákona.

Problém je ve skutečnosti širší. Nejsou to jenom zákony o daních z cigaret, co mohou vést ke smrti těch, které chce policie zatknout. Riziko představují všechny zákony. Libertariáni tvrdí, že právních norem máme příliš mnoho, a právě Garnerův případ jim dává za pravdu. Svým studentům často říkám, že nikdy nebude existovat způsob vynucování zákonů, který by byl perfektní. Tím pádem se nelze vyhnout situacím, kdy policejní příslušníci použijí příliš násilných způsobů. Lepší výcvik k dokonalosti nepovede. Ale méně zákonů znamená méně příležitostí, aby se ruka zákona utrhla ze řetězu.“

Ve zmiňovaném článku Carter uvádí zajímavou věc: objem vládních regulací

za poslední dobu narostl natolik, že drtivá většina Američanů alespoň jednou ve svém životě trestní zákoník porušila. A v takovém prostředí se pravděpodobnost nebezpečných střetů mezi policií a civilisty řádově zvyšuje. Současný stav de facto garantuje, že se něco takového bude dít zas a znova.

Nejspíš bych měl dodat, že Carterovy závěry samozřejmě neberou v úvahu čistě symbolické zákony, totiž ty bez postihů za jejich porušení. Rezoluce kongresu, které nějaký den prohlašují mezinárodním dnem prasat bradavičnatých, samozřejmě žádné nebezpečí nepředstavují. Nicméně ty tisíce a tisíce státních a federálních zákonů, u nichž najdete vypsání sankce za jejich nedodržení, ano.

Někteří kritici policejních přehmatů automaticky předpokládají, že se vlk dohlížející nad dodržováním zákonů může nažrat a koza přitom zůstane celá. Věřím, že lze nechat policii dohlížet nad dodržováním tisíců malých zákonů a regulací, a přesto zároveň vymýtit šikanování podle rasy. Myslí si, že i přes hromadu zákonů lze zabránit nadužívání síly do takové míry, že týrání civilistů policií nebude problémem. Ano, jsou tu samozřejmě kroky, které můžeme podniknout. Lze třeba snížit množství ozbrojených policistů nebo vymýtit princip dvojitého standardu, podle kterého soudní systém trestá pochybení

ze strany bezpečnostních složek o dost shovívavěji než podobné násilí páchané civilisty.

Ale i kdybychom v těchto ohledech dosáhli velkých pokroků, ve společnosti, kde je zločincem téměř každý, bude prostý počet nepřátelských střetů mezi policií a veřejností pořád vysoký – a z takového množství případů jich řada bude opravdu ošklivých. Omezit policejní zvůli pomocí důslednějšího výcviku, pečlivějšího dohledu a zvýšení odpovědnosti je navíc všechno, jen ne jednoduchý úkol. Nejenže mají státní zástupci pochopitelně menší chuť jít po policejních odděleních, jejichž spolupráci ke své práci potřebují, ale samotní policisté tvoří nečekaně dobře organizovanou zájmovou skupinu s velkou lobbistickou silou a vlivem na obě hlavní politické strany.

Carter správně upozorňuje na to, že masivní nárůst regulací a zanášení dalších a dalších přestupků do trestního zákoníku znamená, že skoro každý může teoreticky skončit jako Eric Garner. Zároveň se taky snadněji mohou obětí policejní zvůle stát Afroameričané a lidé z dalších politicky slabých skupin. Tento fakt ještě dále znesnadňuje odpověď na otázku, jak celý problém vyřešit reformou policie bez ohledu na samotný rozsah zákonů, na jejichž dodržování lidé pro ni pracující musí dohlížet. A ještě jedna věc: I lidé

s úctyhodným politickým kreditem to mají těžké, když chtějí policii dohnat k odpovědnosti.

„Aktivisté vpravo i vlevo mají tendenci věřit, že všechny jejich cíle jsou ohromně důležité. Ať už něco požadují nebo naopak chtějí zakázat, zdá se, že jsou bez výjimky přesvědčení o správnosti použití státní síly,“ poznamenává Carter. Měli

bychom ale vždycky pamatovat na to, že „každý nový zákon vyžaduje, aby někdo vymáhal jeho dodržování; a každý dohlížející policista představuje potenciální zdroj násilí.“ A pokud opravdu chceme omezit množství násilných policejních pochopení, měli bychom si položit otázku, jestli za veškeré zákony v našich knihách stojí za to zabíjet.

Ilya Somin je profesorem práva na Univerzitě George Masona. Oblastí jeho výzkumu je ústavní právo, majetkové právo a zajímá se i o otázky politické participace veřejnosti. Je autorem několika knih, mj. „Demokracie a politická ignorance: Proč je menší vláda chytřejší“. Přeložil Ondřej Trhoň.

Jestli čtete tohle, tak patříte mezi horní 1 % (tedy nejspíš)

DANIEL HANNAN

Dejme tomu, že bych vám řekl, že rozdíl mezi pohádkově bohatými a běžnými lidmi roste – že se svět těch opravdu movitých čím dál víc vzdaluje zbytku lidstva. A dejme tomu, že bych vám ocitoval nejnovější čísla. Ta ukazují, že horní jedno procento právě teď vlastní polovinu celého bohatství světa, zatímco na spodních 50 procent připadá jen a právě jedno procento z celého jmění na naší planetě.

Jak se teď cítíte? Závídíte? Jste naštvaní? Dobře, možná to jsou silná slova, ale řekl bych, že alespoň nějaké negativní pocity to ve vás vyvolalo. Koneckonců genetická výbava nás předurčuje k tomu, abychom definovali bohatství nejen jako absolutní, ale taky jako relativní pojem. Farmář z doby bronzové s pár prašivými kozami by pro potenciální partnerky taky nebyl tak atraktivní jako jeho soused se spokojeným a hemžícím se stádem. Znepokojení vyvěrající z velkého majetkového rozdílu je zkrátka lidské.

Ale pokračujme. Co kdybych vám řekl, že vy sami jste dost možná mezi tím horním jedním procentem; a že i když nejste, tak patříte skoro určitě mezi horních pět. Hodnota statků průměrného obyvatele naší planety, a to včetně bydlení, je jen 1950 liber (přibližně 70 tisíc Kč). Ale pokud výše vašeho majetku překračuje 500 000 liber (18,5 mil. Kč), pak do nejvrchnějšího dílu ze sta patříte – přičemž tuhle hranici pokoří skoro všichni obyvatelé Londýna, kteří vlastní nějakou nemovitost. A pokud se budeme dívat jen na příjem, pak je hranice vstupu do zlaté ligy ještě nižší – mezi jedno procento se dostanete, pokud berete přes 20 000 liber za rok (60 tisíc Kč měsíčně). Pořád je vám na nic?

Všiml jsem si jedné věci. Když levičáci mluví o tom, „aby se bohatí taky podíleli“, snaží se být neurčití, co to jde. O boháčích se neustále mluví – „Zdaňte bohaté!“

„Oberte bohaté!“ – aniž by se pořádně řeklo, kdo ti bohatí vlastně jsou. Vzácnou výjimkou z pravidla bylo hnutí Occupy, podle kterého mezi bohaté patřili všichni z onoho „jednoho procenta“. Jenže jak jsme si ukázali, jde o skupinu větší, než by se mohlo zdát. Takhle položeno to totiž znamená, že mluvíme o 17 milionech Američanů a třech milionech Britů – a do téhle skupiny téměř jistě spadá i mnoho z protestujících.

Existuje důvod, proč mají lidé účastníci se tažení proti bohatým sklony být nepřesní. Tito lidé chtějí totiž bohaté definovat jako ty, co „berou víc než já“. Chtějí ve vás rozdmýchat rozhořčení a dávají vám prostředky, jak ho rozumově zdůvodnit, aby se ve vašich očích změnilo ve spravedlnost. A to jde dost snadno. Zkuste si představit, že máte bohatého strýčka, který vlastní v Británii venkovské pozemky, na léto odlétá do vily v Karibiku s přistavenou jachtou a navíc cestuje soukromým tryskáčem. Pak je dost jednoduché sám sebe přesvědčit, že je správné, aby vám každý měsíc posílal tisíc liber k dobru. Vždyť by si toho skoro nevyšiml, zatímco pro vás by to znamenalo obrovský rozdíl.

Váš imaginární strýček by ale samozřejmě dost možná měl na věc jiný názor. Spočítal by vám cenu údržby všech jeho domů, přidal by plat zahradníka a doplnil ho o to, kolik stojí úklid bazénu a provoz letadla. Podotkl by, že nejenže musel pracovat opravdu tvrdě, aby si tyhle věci mohl dovolit, ale že i teď kvůli nim tráví práci dlouhé hodiny. Možná by taky dodal, že už teď dává nemalé množství peněz na charitativní účely a že některé z neziskových projektů si zaslouží podporu o dost víc než vy. Kdybyste byli dostatečně neomalení, abyste se ho zeptali, jestli vážně potřebuje mít vilu na Grenadinách, mohl by vám odpovědět

replikou z Krále Leara: „Důvodů netřeba.“ A pokud by náhodou nepatřil mezi sečtělé, stačilo by, aby opáčil: „A potřebuješ ty svůj iPhone?“

Nejlépeším způsobem, jak zjistit, jak se asi váš strýček cítí, je představit si, že někdo, kdo bere méně peněz než vy, podsová přesně to samé vám. To, co utratíte za svoje telefonní účty, by přece mohlo nakrmit celou rodinu v předměstí Ria a peníze za vaše džiny by mohly zachránit zrak obyvatelům Konga se šedým zákalem. Vážně tyhle věci potřebujete?

V globálním měřítku jste vy sami těmi bohatými strýčky. Už to, že jste schopni číst tenhle článek, to potvrzuje. A teď, když se na věci díváte z nové, řekněme strýčkovské perspektivy, mohli byste začít přemýšlet nad tím, jestli nerozdat svoje jmění těm, kteří by docela rozumně mohli tvrdit, že je potřebují víc než vy. Vždyť byste mohli prodat všechno, co máte, a utratit i poslední čtvrták za nízkoprahová centra v Brazílii nebo operace zákalu v Kongu. Jenže snížili byste ve skutečnosti počet chudých lidí na světě, nebo byste ve výsledku naší planetě darovali jen jednoho chudáka navíc?

Jistě, pro asketismus existují morální důvody. Když se jinak ve všech ohledech počestný následovník ptal Ježíše, jestli je tu něco dalšího, co by měl udělat, dostal tak trochu strašidelnou odpověď: „Když budeš dokonalý, prodej, co máš, a peníze rozdej chudým.“ Ale většina z nás samozřejmě dokonalá není, rozhodně ne víc než ten nebožák, který se Ježíše ptal. A v každém případě, ať už to zvýší morální kredit dárce jakkoliv, tak takové přerozdělování chudobu nevymýtí. Zajímavé je, že o tomhle se Ježíš taky vyjádřil jednoznačně: „Protože chudí tu budou vždy. A kdykoliv můžeš, čini pro ně dobro.“

Nelze se potom neptat, jak by to „dobro“ mělo vypadat. Masivní přerozdělování

možná nefunguje; vytváření nového bohatství ale ano. Jak John F. Kennedy jednou řekl, nejjistější cesta z chudoby je stálé zaměstnání. A přestože to často neuslyšíte, nejjistější cesta pro tvorbu pracovních míst vede přes trh.

Ale nevěřte jen mně, zkuste se na věc podívat z globálního hlediska. Extrémní chudoba – definovaná jako nutnost žít s méně než 1,25 dolary na den v cenách z roku 2005 – klesá rychleji než kdy předtím, a to ve všech částech světa. Zatímco v roce 1990 bylo 36 procent světové populace podle těchto měřítek chudých, o 11 let později to bylo už jen 15. Plán OSN snížit chudobu mezi lety 1990 a 2015 na polovinu byl splněn s velkým předstihem. A ať už si vezmete kterýkoliv jiný ukazatel, lidem ve spodní části příjmového spektra

se daří lépe – zlepšila se délka dožití, gramotnost, kojenecká úmrtnost, kalorický příjem i výška.

Jak to? Protože socialistické země, ve kterých chudoba kvete zpravidla nejvíce, se z velké míry zapojily do globálního obchodního systému. Čína se radikálně proměnila, když v roce 1978 povolila soukromé vlastnictví, většinu z nejrychleji rostoucích ekonomik světa najdeme v Africe. A po konci období, kdy rozvoji Indie bránil liknavý režim, začíná i tahle velká země ekonomický rozmach.

Ale díky čemu chudí lidé zbohatli? Byla to stejná síla, která znásobila majetek i těch už tak bohatých: kapitalismus. Volný trh sice může majetkové rozdíly zvyšovat, ale důležitý je kontext, ve kterém se tak děje. Jasně totiž je, že kapitalismus

zvyšuje životní standard většině lidí na většině míst a většinu času. A tím se žádný jiný ekonomický systém pochlubit nemůže.

Samozřejmě. Pokud bychom obrali bohaté o jejich jmění, když by horní jedno procento jako kouzlem přes noc ztratilo všechn svůj majetek, tak by se svět zcela jistě stal spravedlivějším místem. Jenže by taky byl chudší. Trhy by se zmenšily, investice vyschly a nárůst chudoby by tak pocítil každý. Socialisté si myslí, že za tuhle cenu rovnostářství stojí. Já nikoliv.

Daniel Hannan je poslanec Evropského parlamentu za Konzervativní stranu velké Británie a autor knihy „Inventing Freedom: How the English-Speaking Peoples Made the Modern World“. Překlad Ondřej Trhoň.

Past na myšlenky

BRYAN CAPLAN

Vaše země se rozpadá. Nezaměstnanost a inflace rostou do nebes. Světová válka na obzoru a v ulicích zuří nepokoje. Ale nebojte se: Zanedlouho jsou volby! Současný vládce bude kvůli svojí špatné politice vyhozen. A jeho vyzyvatelé určitě přijdou s výbornými myšlenkami, které země potřebuje, aby napravila svojí situaci.

Skutečně? Možná uprostřed toho zmatení předají lidé vládu nezodpovědným demagogům a země půjde od špatného k horšímu. Tato obava jistě není přitažlivá za vlasy. V jaké chvíli se dostává „šilencům“ vážného politického sluchu? Pouze ve chvíli, kdy už jde země od desíti k pěti.

Když se rozhlédneme po světě, najdeme spoustu nepřímých důkazů, že špatné výkony se samy nenapravují. Jeden z nejdůležitějších faktů ohledně hospodářského růstu říká, že chudé země v průměru bohaté země nedohánějí.[1] Hlavním důvodem se zdá být to, že chudé země mají konzistentně špatnou politiku.[2] Mnohé z těchto zemí jsou demokracie. Ale téměř nikdy nezvolí kandidáta s programem: „Musíme okopírovat politiku úspěšnějších zemí jako Hong Kong a Singapur a otočit se zády k naší politické tradici, která selhala.“

Takže nejnepříjemnější místa k žití na světě mají tři společné vlastnosti: Zaprvé slabý hospodářský růst; zadruhé politiku, která růstu škodí; a zatřetí odpor k myšlence, že jiná politika by mohla být lepší. Mám teorii na vysvětlení této podivné kombinace.[3] Představte si, že tyto tři proměnné, o kterých jsem právě mluvil – růst, politika

a myšlenky – zachycují podstatu situace, ve které se ta která země nachází. Potom si představte, že v tomto systému platí tři zákony dynamiky. První dvě jsou v podstatě pravda z definice:

1. Dobré myšlenky způsobují dobrou politiku.
2. Dobrá politika způsobuje dobrý růst.

Třetí zákon je mnohem méně intuitivní:

3. Dobrý růst způsobuje dobré myšlenky.

Třetí zákon jsem objevil teprve tehdy, když jsem studoval názory veřejnosti na ekonomii[4] a všiml jsem si, že se zdá, že růst příjmů zvyšuje ekonomickou gramotnost, ačkoliv úroveň příjmu ne. Jinými slovy, chudí lidé, jejichž příjem roste – jako nedávni imigranti – mají nadprůměrný smysl pro ekonomii; bohatí lidé, jejichž příjem klesá – jako rodina Kennedyových – mají podprůměrný.

Tento prostý model má překvapující důsledek: Při nezměněném chování existuje více než jeden výsledek.[5] Dobrou zprávou je, že můžeme mít pozitivní výsledky všude. Dobré myšlenky vedou k dobré politice, dobrá politika vede k dobrému růstu a dobrý růst posiluje dobré myšlenky. Špatnou zprávou je, že se můžeme zaseknout v opačném směru. Společnost může uvíznout v „pasti na myšlenky“, kde špatné myšlenky vedou ke špatné politice, špatná politika vede ke špatnému růstu a špatný růst betonuje špatné myšlenky.

Jak se spadne do pasti

Jakmile spadnete do této pasti, často stačí pouze selský rozum, abyste se do-

stali ven. Ale když jsou lidé zoufalí, je selský rozum ještě vzácnější než normálně. Nedávný nedostatek vakcíny proti chřipce je perfektním příkladem. Selský rozum říká, že abychom zmenšili nedostatek vakcíny, měli bychom zajistit, aby bylo lukrativní produkovat ji. Ale velká část veřejnosti namísto toho reaguje nadávkami lakomým výrobcům, že neplní svojí práci.

Spojení mezi růstem a myšlenkami není tolik logické jako psychologické. Není logické, aby se lidé přikláněli ke kontra-produktivním myšlenkám jenom proto, že jejich podmínky se zhoršují, ale vypadá to, že se tak i přesto děje. Možná nejlepší vysvětlení je, že veřejnost spoléhá na vojenskou metaforu: V dobrých dobách byste se měli vyvarovat agresivních vládních zásahů, ale v době krize musíte dát svým nepřítelům za vyučenou, nikoliv ztrácet čas rozjímáním nad tím, jak jste je vyprovokovali. Například během hyperinflace je mnohem pravděpodobnější, že lidé budou nadávat obětním beránkům (spekulantům a obchodníkům na černém trhu), než aby vinili překotnou monetární politiku. Jak si všimá Jeffrey Sachs:

„Rozpaky, úzkost a intenzivní pocit zmatku ohledně tržních sil jsou nevyhnutelné, když se musí živitelé rodin strachovat, zda jejich příjem vystačí na to, aby příští týden nasýtily rodinu... Uprostřed hyperinflace nemůžete myslet s čistou hlavou. Společnost se rozkládá.“[6]

Pokud dáváte přednost svědectví z první ruky, jen málokdo ví o příklonu ke špatným myšlenkám víc než slavný komunistický odpadlík Whittaker Chambers. Proč se

stal komunistou? Proč se kdokoliv stal komunistou?

„Člověk se zpravidla nestane komunistou, protože se mu líbí komunismus, ale protože ho k tomu vede zoufalství z historické krize, kterou svět prochází... na západě se všichni intelektuálové stávají komunisty, protože hledají odpověď na jeden ze dvou problémů: problém války nebo problém hospodářské krize.“[7]

Chambers se neobtěžuje s vysvětlováním, proč si myslel, že komunismus byl efektivní prostředek k vyřešení jednoho z těch problémů. Málokrterý komunist se obtěžoval. Ale čím hůře svět vypadal, tím jistější si byli, že řešením válek bylo opakovat ruskou revoluci na celém světě a že řešením hospodářské krize bylo vyvlastnit všechny podnikatele a kolektivizovat zemědělství. Jinými slovy: Dát zločincům velkokapitálu lekci, kterou nikdy nezapomenou. Většina současníků se samozřejmě komunisty nestala, ale zdá se, že zhoršující se podmínky kdekoli na světě podněcují špatné myšlenky, což vede ke špatné politice, což vede k ještě horším podmínkám.

Pokud jsou jak dobré, tak špatné kombinace růstu, politiky a myšlenek stabilní, proč se cokoliv kdykoliv mění? V mém modelu je odpovědí náhoda. Ekonomika, která se ocitla v pasti na myšlenky, obvykle zůstává v pasti na myšlenky. Ale čas od času vyhraje v loterii. Možná si prezident té země přečte ve svém posledním volebním období Bastiata a zkusí více pro-tržní přístup. Tím se zvýší růst, což v důsledku zlepšit klima veřejného mínění. A možná, možná se veřejné mínění změní natolik, že dalším prezidentem zvolí někoho, kdo souhlasí s reformami svého předchůdce.

Komunismus jako protipříklad?

Častým protipříkladem mojí teorie je kolaps komunismu. Ten přece ukazuje, že lidé nakonec vždycky vezmou rozum do hrsti? Ani ne. Dějiny komunismu jsou mocným příkladem pasti na myšlenky v praxi. Vždyť komunismus neskončil ve 20. a 30. letech, kdy milióny sovětských občanů zemřely vyhladověním. Strach ze Stalinových odvet nemůže vysvětlit, proč mezinárodní popularita komunismu byla v této neradostné době na vrcholu. Ať se stalo cokoliv, podporovatelé komunismu ze selhání nedočkavě obviňovali zbytky kapitalismu a jejich racionalizacím se dostávalo sluchu.

V nejlepších dnech socialismu se mnoho ekonomů dívalo na světlou stránku: „Každý postupný posun k centrálně plánovanému hospodářství skýtá možnosti pro to, abychom zažili nežádoucí vývoj, což nás může brzdit.“[8] Ale Schumpeter nebyl přesvědčen:

„Výsledky, které dostatečně důležité skupiny vnímají jako nežádoucí, spíše než k potlačení poslouží k popohnání vlivu – tj. k opatřením proti neúspěšné socializaci, které se bude nabízet, nebude méně socializace, ale více socializace.“[9]

Ludwig von Mises říkal totéž:

„Veřejné mínění připisuje všechna zla kapitalistickému systému. Jako opatření proti nechtěným důsledkům intervencionismu budou požadovat více intervencionismu. Obviňují kapitalismus za důsledky kroků vlády, které sledují antikapitalistickou politiku.“[10]

Ve zpětném pohledu je lákavé odmítnout Schumpetera a Misesa jako alarmisty. Ale ne tak rychle. Zaprvé, jejich teorie dobře fungovala po celá desetiletí. Katastrofální socialistické nápady byly málokdy opouštěny a často inspirovaly radikálnější kroky. Zklamání ze Sovětského svazu inspirovalo radikální maoistickou politiku velkého skoku vpřed a kulturní revoluce. Zadrhé, když na sovětský blok udeřila glasnosť a perestrojka, byl životní standard komunistických zemí na historickém maximu. Byl nízký podle západních měřítek, ale výrazně lepší než v hladových dnech za Stalina. Neexistuje důvod, proč by Sovětský svaz nemohl přetrvat dodnes. Jeho vedení jednoduše ztratilo víru.

Standardním názorem je, že ztratili víru, protože jejich politika nefungovala. Ale pokud by to byla pravda, skončil by Sovětský svaz o sedmdesát let dříve. Normální reakcí na chybu bylo opakovat ji ve větším rozsahu. Naproti tomu podle mojí verze měli dlouho trpící sovětské občany konečně štěstí jménem Michail Gorbačov.[11]

Slogan, který je často připisován Leninovi, říká: „Čím hůře, tím lépe.“[12] Pouze pokud je společnost na pokraji kolapsu, může komunistická revoluce uspět. Ale tento přístup vystupuje na povrch také na opačném konci ideologického spektra. Murray Rothbard je nejzářivějším příkladem:

„Aby nastala radikální sociální změna – změna k jinému společenskému systému –, musí přijít něco, čemu se říká ‚krizová situace‘. Krátce řečeno, musí nastat zhroutení současného systému, které přinese volání po všeobecném hledání alternativních řešení.“[13]

Čím lépe, tím lépe

Pokud mám pravdu s pastí na myšlenky, pak by měli obhájci volného trhu vždycky fandit dobrým obdobím a malým změnám k lepšímu. Je nepravděpodobné, že volný trh ve zdravotnictví vzejde z toho, že americká veřejnost zažije nevýhody plné socializace. Moderní Zimbabwe

není plodnou půdou pro experiment s libertarianismem. Deprese a zmatek přinášející prospěch Leninům tohoto světa. V těch chvílích veřejnost nejvíce naslouchá nesmyslům, hledá obětní beránky v záludných cizincích a chamtivých korporacích.[14] Naproti tomu hlasu rozumu se nejvíce naslouchá, když jdou věci jako po másle. Tehdy je veřejnost dostatečně klidná, aby racionálně přemýšlela, jak zlepšit status quo, a možná dokonce ocenila, kolik toho pro ně dělají její oblíbení obětní beránci.

[1] Viz např. Barro, Robert, a Xavier Sala-i-Martin. 1992. „Convergence.“ *Journal of Political Economy* 100, pp. 223-251 a Barro, Robert.

1991. „Economic Growth in a Cross-Section of Countries.“ *Quarterly Journal of Economics* 106, pp. 407-443.

[2] Viz např. Sachs, Jeffrey, a Andrew Warner. 1995b. „Economic Reform and the Process of Global Integration.“ *Brookings Papers on Economic Activity* 1, pp. 1-95.

[3] Pro úplné vysvětlení viz Caplan, Bryan. 2003. „The Idea Trap: The Political Economy of Growth Divergence.“ *European Journal of Political Economy* 19(2), pp. 183-203. PDF ke stažení zde: <http://econfaculty.gmu.edu/bcaplan/idea-trap.pdf>

[4] Caplan, Bryan. 2001. „What Makes People Think Like Economists? Evidence on Economic Cognition from the Survey of Americans and Economists on the Economy.“ *Journal of Law and Economics* 44(2), pp. 395-426. URL: PDF ke stažení zde: <http://www.journals.uchicago.edu/JLE/journal/issues/v44n2/010108/010108.web.pdf>

[5] V ekonomickém žargonu jsou zde „multiple equilibria“.

[6] Sachs, Jeffrey. 1994. „Life in the Economic Emergency Room.“ In Williamson, John, ed. *The Political Economy of Policy Reform*. (Washington D.C.: Institute for International Economics), pp. 507.

[7] Chambers, Whittaker. 1952. *Witness*. (NY: Random House), p.191.

[8] Schumpeter, Joseph. 1950. *Capitalism, Socialism, and Democracy*. (NY: Harper and Brothers Publishers), p. 417.

[9] *ibid.*

[10] Mises, Ludwig von. 1998. *Interventionism: An Economic Analysis*. (Irvington-on-Hudson, NY: Foundation for Economic Education) p. 78.

[11] Andropov a Černěnkovi, dva Gorbačovovi předchůdci, zemřeli krátce poté, co se dostali k moci. Protože ani jeden z nich nebyl otevřen podstatným reformám, byla tato dvojitá náhoda kritická pro historické události z let 1989–1991.

[12] Ve skutečnosti mi prohledávání Leninových sebraných spisů Googlem vrátilo pouze výsledky, kde Lenin tento přístup kritizuje u ostatních.

[13] Rothbard, Murray. 1985. *For A New Liberty: The Libertarian Manifesto*. (NY: Libertarian Review Foundation), p.312.

[14] Viz můj předchozí sloupek na Econlib „Mises and Bastiat On How Democracy Goes Wrong.“, <http://www.econlib.org/library/Columns/y2003/CaplanMises.html>

Bryan Caplan je profesorem ekonomie na Univerzitě George Masona.
Přeložil Martin Pánek.

Svobodu slova nemáme proto, abychom se bavili o počasí

MARTIN PÁNEK

Všichni politici jsou sice Charlie, když si chtějí nahnat politické body, ale když si chtějí nahnat politické body stíháním nepopulárních názorů, tak jim najednou svoboda slova nejde přes fousy.

Na pochodu za uctění obětí teroristického útoku se promenoval např. francouzský prezident s německou kancléřkou. Přitom ve Francii nic jako svoboda slova neexistuje. Samotný předchůdce časopisu jménem Hara-Kiri Hebdo byl několikrát zakázán, naposled když si udělal leg-raci z úmrtí Charlese de Gaulla. Aby zákaz obešel, přejmenoval se na Charlie Hebdo.

A pamatujete na skandál kolem evropského komisaře Jacquesa Barrota, který dostal trest za zpronevěru? Podle francouzských zákonů o tom francouzští politici a úředníci nesmí mluvit, když Barrot omilostnil francouzský prezident. Britský europoslanec Nigel Farage toho ovšem nedbal a na francouzské půdě (v EP ve Štrasburku) to řekl bez servítků, čímž si rozhněval všechny eurohujery. Předseda parlamentu mu pak vyhrožoval právními následky.

V Německu zase nemají problém zakázat politické strany, zakázali už dvě. Ano, byly to nacistické strany, o kterých si můžeme myslet jenom to nejhorší, ale demokratický právní stát nesmí žádné názorové proudy stíhat a zakazovat. Natož jejich nositele zavírat do vězení, jak se v Německu i v České republice děje.[1]

V Evropské úmluvě o ochraně lidských práv, jejímž signatářem je i Česká republika, se v kapitole svoboda projevu objevuje tato perla: „Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory...“ Svoboda zastávat názory, to je vskutku právní bizarnost. Kapitola pak dále pokračuje slovy: „Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti a odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon...“

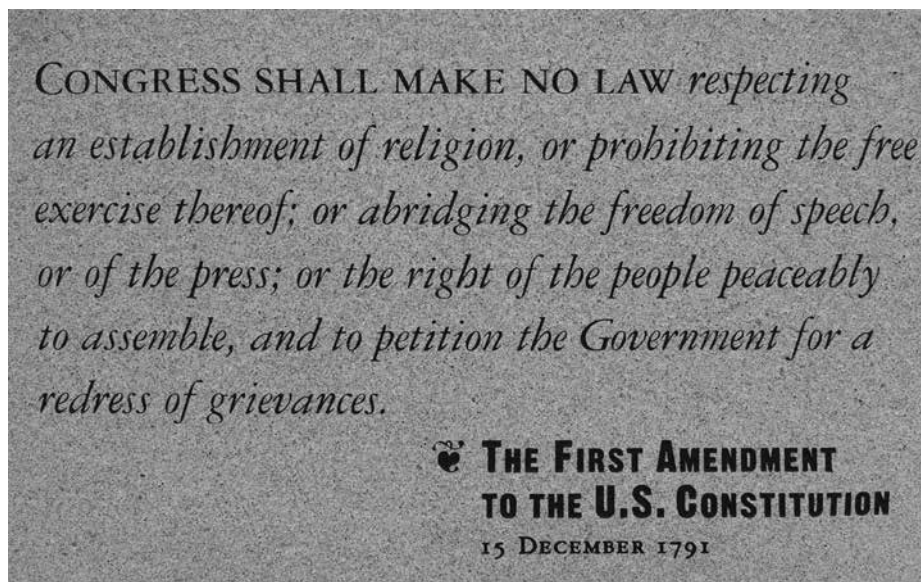
V české Listině základních práv a svobod je to obdobné: „Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem...“ Pokud svoboda podléhá formalitám, podmínkám, omezením a sankcím, které stanoví zákon – nota bene zákon přijatý prostou většinou v parlamentu – tak by jeden řekl, že to nebude tak úplně svobodná svoboda.

Text prvního dodatku Ústavy Spojených států proti tomu působí jakou doušek živé vody:

„Kongres nesmí vydávat zákony zavádějící nějaké náboženství nebo zákony, které by zakazovaly svobodné vyznávání nějakého náboženství; právě tak nesmí vydávat zákony omezující svobodu slova nebo tisku, právo lidu pokojně se shromažďovat a právo podávat státním orgánům žádosti o nápravu křivd.“

A jak konstatoval Nejvyšší soud Spojených států v případě *Brandenburg v.*

Nedávno, v roce 2010, Nejvyšší soud Spojených států (SCOTUS) rozhodoval případ *Citizens United v. Federal Electoral Commission*. V tomto případě šlo o to, že republikánská lobbistická skupina *Citizens United* chtěla odvysílat film kritizující Hillary Clintonovou a zaplatit mu reklamu v médiích, což bylo v rozporu se zákonem o volebních kampaních (tzv. McCain-Feingold Act). Nejvyšší soud se přiklonil na stranu *Citizens United* s tím, že McCain-Feingold Act v tomto odporuje prvnímu dodatku americké

© Ed Uthman

Ohio, cokoliv kdokoliv říká, není a nesmí být trestné, pokud projev není namířen k tomu, aby podnítil, a zároveň pravděpodobně podnítl, bezprostřední nezákonnou činnost (imminent lawless action).

Ostudný paragraf, který česká policie a české státní zastupitelství používají k honu na čarodějnice, tedy stíhání lidí za lepení samolepek, pořádání koncertů nebo dokonce i besídek, obsahuje i český trestní zákon.

Jenže málo platné. Jak řekl libertariánský kandidát na prezidenta Ron Paul: „Svobodu slova nemáme proto, abychom se bavili o počasí. Svobodu slova máme proto, aby lidi mohli říkat velmi kontroverzní věci. Pokud v tom nejsme konzistentní, tak neobhajujeme svobodu doopravdy.“

Citizens United v. FEC

Ale nejde jenom o politické ideologie. Svoboda slova má důležitější implikace.

ústavy, [2] neboť i neziskové organizace (později rozšířeno i na „pro-ziskové“) mají právo na vyjádření svých politických preferencí.

To dává smysl. Pokud má někdo právo na vyjádření svého názoru, logicky z tohoto práva plyne i právo za šíření tohoto názoru zaplatit např. formou reklamy. Pokud bude zakázáno vydávat peníze na propagaci názoru, de facto se tím zakazuje jakékoliv jeho šíření. Jak známo, neexistuje oběd zdarma,[3] stejně tak neexistuje šíření názorů zdarma.

Z toho plyne, že české limity na výdaje na kampaň, které byly před nedávnou dobou zavedeny, odporují svobodě slova, a musejí proto být odmítnuty.

Ratingové agentury

Na počátku finanční krize, která vypukla v roce 2008, se objevovaly názory, že je nutné hnát k odpovědnosti ratingové agentury, které svými hodnoceními cenných

papírů (z nichž velká část byla bezcenná, jak se ukázalo) údajně finanční krizi způsobily. Doporučení ratingových agentur ohledně vhodnosti nákupu toho kterého dluhopisu nebo derivátu je však plně kryto svobodou slova.

Je to stejné, jako když vám kolega ve frontě na oběd doporučí koupit si dnes guláš místo svíčkové. Pokud vám guláš nebude chutnat, je to pro vás sice politováníhodná zkušenost, avšak rozum se zdráhá uvěřit, že by vám někdo doporučil onoho kolegu za tuto radu žalovat.

Blikání na silnicích

Ze stejného soudku je pak i zavedená solidárnost řidičů automobilů, kteří se blikáním navzájem upozorňují na policejní hlídky a rychlostní pasti.[4] To samozřejmě rozčiluje politiky a policisty, kteří mají do-

jem, že nad lidmi a obzvláště tzv. silničními piráty musí vládnout tvrdá ruka.

A tak se tu a tam objeví nápad tuto činnost zakazovat. V ČR se dokonce objevily případy, kdy policie takové blikání postihovala.[5] Přitom, když se nad tím zamyslíme, je to totéž jako postavit se před policejní hlídku s cedulí: „Pozor, měří tady rychlost.“ Nebo jako kdybyste svému kolegovi, který vám u oběda radil s tím gulášem, poradili zase na oplátku vy: „Na výpadovce je nová rychlostní past, dávej si bacha.“

Napadlo by někoho stíhat takovou činnost? Možná ano, ale mějme na paměti, že jde o výkon svobody slova.

[1] http://en.wikipedia.org/wiki/Laws_against_Holocaust_denial#Germany, [\[graphos.pecina.cz/search/label/Patrik%20Vondra%C3%A1k\]\(http://graphos.pecina.cz/search/label/Patrik%20Vondra%C3%A1k\)](http://para-</p>
</div>
<div data-bbox=)

[2] V minulosti však SCOTUS rozhodoval jinak. Viz případy *Austin v. Michigan Chamber of Commerce* a *McConnell v. Federal Election Commission*.

[3] http://en.wikipedia.org/wiki/There_ain't_no_such_thing_as_a_free_lunch

[4] Celý článek by se dal napsat o tom, že tato policejní praxe odporuje jinému stavebnímu kameni právního státu, totiž zákazu bezdůvodných prohlídek (v terminologii amerického práva jde o otázku čtvrtého dodatku Ústavy USA), ale tomu se budeme věnovat v nějakém z příštích čísel *Laissez Faire*.

[5] *iDnes.cz*: Blikli jste dálkovými kvůli silniční kontrole? Policie se vám pomstí; http://zpravy.idnes.cz/blikli-jste-dalkovymi-kvuli-silnicni-kontrola-policie-se-vam-pomsti-1-id-/krimi.aspx?c=A080812_221100_krimi_dp

Martin Pánek je šéfredaktorem *Laissez Faire* a euroSEPTIK.cz.

RECENZE: Z KNIHOVNIČKY UTOPICKÉHO SOCIALISMU

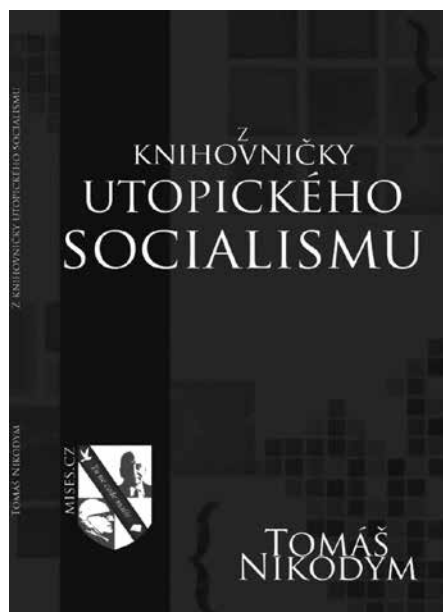
„**B**udíček chudého i bohatého měl být v půl čtvrté ráno. Poté se program již liší. Chudého měla od čtyř hodin čekat práce v konárně, od pěti v zahradě, a to až do sedmi hodin, kdy byla snídáně. Od půl osmé se měl stát sekáčem, od půl desáté do jedenácti hodin zelinářem (pod velkým stanem), a poté byl až do oběda ve chlévě. Po jídle měla chudého čekat práce v lese. Od čtyř hodin byla naplánována práce v továrně, od šesti zalévání a nakonec od osmi práce na burze. Od půl deváté večer byla večeře následovaná zábavou a večeří v deset hodin.“

Nevím, jak laskavému čtenáři, ale recenzentovi už budíček o půl čtvrté ráno plně postačuje k odmítnutí socialismu. Komu to však pro odmítnutí nestačí, je tu pro něj publikace českého Ludwig von Mises Institutu s názvem *Z knihovničky utopického socialismu* autora Tomáše Nikodyma.

Asistent katedry hospodářských dějin NF VŠE Nikodym se v knize věnuje představám a plánům pěti utopických socialistů, jimiž jsou Henri de Saint-Simon, Charles Fourier (z jehož díla pochází úvodní ukázka), Morelly, Robert Owen a Thomas More. Jedná se o poměrně útlou knížku nabitou informacemi.

Autor je historik, takže s naprostou samozřejmostí poctivě zdrojkuje každý výrok a každý údaj. Autor je zároveň také ekonom, takže s naprostou samozřejmostí

každý výrok a údaj podrobuje kritickému myšlení a ekonomické analýze. Do rukou se nám tak dostává osvěžující dílo, které nám představí myšlenky utopických socialistů, ale neodbude je (bezesporu

pravdivým) tvrzením, že tito autoři trpěli kombinací hned několika psychických poruch. Naopak, s každým nesmyslem se autor snaží poctivě vyrovnat ekonomickou argumentací.

Knihu čtenář dočte tak rychle, že lituje, že není delší a nepolemizuje ještě s dalšími socialistickými teoretiky. Je pro-

to chvályhodné, že na závěr je připravený dezert v podobě analýzy sporu Frédéric Bastiata s Pierrem Proudhonem z pera autora jednovaječného dvojčete Lukáše.

Jediným zaznamenaným nedostatkem knihy je úspěchanost editorské fáze její publikace s následky v podobě občasných gramatických a typografických omylů. Recenzentova první kniha trpí tímtež neduhem, takže si recenzent živě dokáže představit, jak se to mohlo vlastně stát, a čtenářům doporučuje i přes tuto vadu knihu přečíst. Při dotisku knihy budou tyto chyby určitě opraveny.

Těžko vybírat ukázky do této recenze, protože kniha z díla utopických socialistů cituje velmi rozsáhle, a člověku u toho obvykle přechází zrak. Tak např. Saint-Simon hrdě hlásil: „...s tím, kdo se nepodrobí plánovací komisím, se bude nakládat jako s dobytkem.“

Nikodym poznamenává: „[Oceňuji] onu otevřenost, s níž Saint-Simon předkládá své myšlenky, a která odlišuje utopické socialisty od těch „vědeckých“, „zelených“ a dalších socialistů. Dnes již [toto] nikdo otevřeně netvrdí.“

Každému, kdo touží poznat ideologické předchůdce dnešních socialistů a nechce trávit desítky hodin čtením originálních zdrojů, lze knihu jedinečně doporučit. Začtěte se a žasněte. A polemizujte s otci zakladateli socialismu. (mp)

**Dar Laissez Faire je odečitatelný od základu daně
číslo účtu 2400520522/2010
Děkujeme Vám za podporu šíření myšlenek svobody**

Paralelní polis

Paralelní polis je projektem skupiny Ztohoven na rozvoj paralelních společenských, ekonomických a politických struktur nezávislých na centralizované autoritě státní moci. Současně má Paralelní polis i podobu fyzického prostoru v pražských Holešovicích. Prostor slouží jako sdílené pracoviště, místo pro pořádání společenských akcí a nachází se v něm i kavárna. Projekt je inspirován stejnojmenným textem Václava Bendy z roku 1978. Součástí Paralelní polis je Institut kryptoanarchie.

Zakladatelé Institutu kryptoanarchie vycházejí z přesvědčení, že státy globálně kontrolují přístup k informacím. V reakci na tento stav institut usiluje o zpřístupňování nástrojů pro neomezené šíření informací na internetu. Podporuje rovněž paralelní decentralizovanou ekonomiku, kryptoměny a cokoliv, co je předpokladem pro rozvoj svobodné společnosti 21. století.

Již zmiňované kryptoměny mají v prostorách Paralelní polis velmi významnou roli. Místní kavárna Bitcoin Coffee používá jako platební prostředek výhradně

bitcoiny, které si lze zakoupit ve zdejším bankomatu. Kryptoměnám a jejich příznivcům i odpůrcům je pak věnováno pravidelné úterní setkání.

Pondělní setkání na půdě Paralelní polis pak patří příznivcům 3D tisku a každý čtvrtek je možné navštívit setkání Institutu kryptoanarchie. Každá druhá středa je zase vyhrazena promítání filmů

týkajících se otázek decentralizace. Po filmu vždy následuje moderovaná diskuse.

Kromě pravidelných událostí se v Holešovicích konají i další různorodé akce – pořádají se přednášky, diskuse, workshopy, probíhá

bleší trh, připravuje se ochutnávka kávy nebo se třeba hromadně vaří.

Za krátkou dobu existence si Paralelní polis získala značnou pozornost médií, podařilo se jí oslovit početnou komunitu a rozprout debatou o ochraně svobody a soukromí člověka.

Paralelní polis

Založeno: 2014

Web: <http://www.paralelnipolis.cz/>

Být jenom nejlepší ve státní maturitě vám bude v životě k ničemu.

Nabízíme víc.

ZVEME VÁS NA DNY OTEVŘENÝCH DVĚŘÍ
WWW.PORG.CZ

GYMNÁZIUM
A ZÁKLADNÍ
ŠKOLA

PORG
Libeň

Nový
PORG

PORG
Ostrava

V Laissez Faire jsme založili transparentní účet, na který může veřejnost posílat dary určené na podporu realitní makléřky Elišky Noskové. Paní Nosková je žalována o sto tisíc korun za to, že odmítla zprostředkovat nájem bytu Romce, která předstírala zájem o byt s cílem získat odškodné.

V Laissez Faire zastáváme právo člověka rozhodovat si o svém majetku, právo rozhodovat se, s kým uzavřít smlouvu. V případě, že Eliška Nosková soud vyhraje, budou shromážděné peníze použity na podporu dalších nespravedlivě žalovaných osob.

Dar lze zaslat na konto 2000766566/2010. Platby jsou k nahlédnutí na transparentním účtu pod odkazem https://www.fio.cz/scgi-bin/hermes/dz-transparent.cgi?ID_ucet=2000766566.

